

ალექსანდრე ბოშიშვილი

გორულის წარწერაში მოხსენიებულ პირთა გინაობის საკითხისათვის

გორული¹ მდებარეობს მარნეულის მუნიციპალიტეტში, სოფ. ოფრეთის ახლოს. მდ. შულავერის ზემო წელზე. გორული ნასოფლარია, ადგილობრივი მოსახლეობა (სოფელ წოფაში ან ჯანხოში მცხოვრები ბერძნები) მას აი-ნიკოლას ანუ წმინდა ნიკოლოზის სახელით იცნობს.

აქ, მთის დამრეც კალთაზე ფეოდალური ანსამბლია – კოშკი, კოშკის გარშემო სამოქალაქო შენობათა ნანგრევები, ხოლო სამხრეთ დასავლეთით და ჩრდილო დასავლეთით 250–300 მ. მანძილზე, ორი ერთნავიანი ეკლესიაა. ერთია ნატეხი ქვით ნაშენი ღვთისმშობლის ერთნავიანი ეკლესია (ახლანდელი წმ. ნიკოლოზი). შიგნით აღმოსავლეთის მხარეს ნახევარწრიული აფსიდი აქვს. სამხრეთ დასავლეთით და ჩრდილოეთის კედლები ჩამონგრეულია. შესაძლებელია ჰქონდა ეგვტერები და კარიბჭე.² პროფ. ვახტანგ ბერიძე ვარაუდობს, რომ ეს ძეგლები XVII საუკუნის უნდა იყოს.³

¹ გორულში მისასვლელად მარნეული, სოფლები – შულავერი, სადახლო, წოფა და ჯანხოში უნდა გაიარო.

² ვ. ბერიძე. XVI-XVIII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრება. I ტომი. თბ. 1983, გვ. 176; ვ. ბერიძე. გორული. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. III. თბ. 1978, გვ. 234; ვ. ბერიძე. XVI-XVIII საუკუნეების ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრება. თბ. 1994, გვ. 68–69.

³ ვ. ბერიძე. XVI-XVIII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრება. I ტომი. თბ. 1983, გვ. 180.

1956-1958 წლების ქვემო ქართლის ექსპედიციის დროს აკად. დავით მუსხელიშვილმა სომხურ ენაზე შესრულებულ წარწერას მიაგნო. მეცნიერი ვარაუდობს, რომ ეს სამშენებლო წარწერაა, თუმცა არის მოსაზრება, რომ იგი სხვა ადგილიდან არის გადმოტანილი. პირველად დავით მუსხელიშვილმა წაიკითხა ეს წარწერა და წარწერიდან გამომდინარე ივარაუდა, რომ იგი იოსებ თბილელის დიდმოურავიანიდან ცნობილ სომხითის მედიქ ათაბეკს ეკუთვნოდა.

1. *წელსა 1615. მე ბატონმა – ? –*
2. *აღვაშენე წმინდა ეკლესია*
3. *ხსნისათვის სულისა ჩემისა*
4. *მყავდა 6 შვილი: დიდი ბატონი ათ*
5. *აბეკი, რომელიც ამ ქვეყნის მედიქი იყო, მირი*
6. *მანი, ?, ?, ასლანი*
7. *ელიკუმი ? ბატონი მანთაში – ? – 4*

წარწერა დაზუსტდა და 2009 წელს ხელმეორედ გამოიცა გიორგი გაგოშიძის და ნათია ჩანტლაძის მიერ. ახალ გამოცემაში ავტორები აზუსტებენ რამდენიმე ადგილს, მათ შორის ექვსი ძმის მამის სახელს (მავქოსი) და ერთ-ერთი ძმის მირიმანის სახელს (ბაღტატ ხანი), თუმცა არც ამჯერად არის დაზუსტებული წარწერაში მოხსენიებულ პირთა ვინაობა. გამომცემლები აღნიშნავენ, რომ „ასეთი ოჯახის კვალი არათუ წარწერის დღევანდელი მდებარეობის ადგილას, არამედ საერთოდ, სომხეთის ტერიტორიაზეც, არც ამ და არც სხვა პერიოდში არ დასტურდება“. შესაბამისად, ავტორებს ეს წარწერა ნაყალბევად მიაჩნიათ.⁵

⁴ დ. მუსხელიშვილი. ქვემო ქართლის ისტორიულ გეოგრაფიული ექსპედიციის საველე სამუშაოთა (1956-1958 წწ.) შედეგები. „საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული“. ტ. I. თბ. 1960, გვ. 52-53.

⁵ გ. გაგოშიძე, ნ. ჩანტლაძე. მონოფიზიტური ძეგლები საქართველოში.

წელსა 1064 (1615) მე ბატონმა მავქოსმა
ავაშენე ეს წმინდა ეკლესია
ჩემი სულის ხსნისათვის
მყავდა ექვსი შვილი დიდი ბატონი
ათაბეგი, რომელიც ამ ქვეყნის მელიქი იყო, მირიმანი
ბაღტატ ხანი იყო, ასლანი
[...ელგუმი ბატონი მანთაში ქანა[...]
[...]]⁶

ჩვენი ვარაუდით წარწერაში მოხსენიებული პირები ადგილობრივი მფლობელები, მირიმანიძეები ანუ სომხითის მელიქის შვილები (თავადი მელიქიშვილები) უნდა იყვნენ.

როგორც ცნობილია, XVII საუკუნის დასაწყისში, როდესაც 1604 წელს შაჰ აბას I-მა (1587-1629 წწ.) ქართლის მეფე გიორგი X-მ (1600-1606 წწ.) და კახეთის მეფე ალექსანდრე II-მ (1574-1605 წწ.) ერევანთან ომში ოსმალები დაამარცხეს, ომში მონაწილეობის და წარმატების გამო შაჰმა ქართველი მეფეები „უხვად“ დააჯილდოვა. გიორგი მეფეს ირანში მისცა სოფლები და 300 თუმანი ჯამაგირი დაუნიშნა. სამაგიეროდ, ლორე და მდინარე დებედას ხეობა გამოსთხოვა.⁷ „და შეუძნდა ფრიად და რამეთუ არა ეძლო უარი შააბაზისა და დაანება ლორე და დაიპყრა ციხე ლორისა შააბაზ“.⁸ ლორეში ლორის სახანო შეიქმნა, ხოლო მდ. დებედის ხეობაში თურქმანული ტომი ბორჩაღუ ჩამოსახლეს. იოანე ბატონიშვილის ცნობის მიხედვით, როდესაც შაჰმა ლორეში თავისი ჯარი დააყენა „მუნებური მელიქი მივიდა წინაშე შააბაზისა და მი-

თბ. 2009, გვ. 97.

⁶ გ. გაგოშიძე, ნ. ჩანტლაძე, მონოფიზიტური ძეგლები საქართველოში, გვ. 96.

⁷ გ. ჯამბურია, ირან-ოსმალეთის ახალი ომი და ქართლ-კახეთის სამეფოები. წგნ.: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. IV. თბ. 1973, გვ. 247.

⁸ ახალი ქართლის ცხოვრება. მესამე ტექსტი. ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ჯაუხჩიშვილის მიერ. ტ. II. თბ. 1959, გვ. 537.

იღო მამადიანობა, რომლისათვის ჯილდოდ შააბაზმან გაათავადა და მისცა გვარად მეღიქობაჲ და მამული ღორის ხეობასა შინა სახასოთაგან მეფისა“.⁹ ვახუშტიც ხაზს უსვამს, მეღიქიშვილთა შაჰ-აბასის პერიოდიდან დაწინაურებას და მათ სომხურ წარმომავლობას და აღნიშნავს – მეღიქიშვილი „არა არის გუარი, არამედ სომეხსა ვისმე პატივსცა შააბაზ გამოჰმადიანებისთვის“.¹⁰ მიიჩნევა, რომ სომხითის მეღიქი და ღორის მეღიქი ნათესავები და ერთი ოჯახის ორი შტოს წარმომადგენლები არიან.¹¹

XVII საუკუნეში ჩამოყალიბებული მირიმანიძეების საგვარეულოს სამფლობელო, ანუ სომხითის მეღიქის მამული, სათავადოს სახით ქართლის სამეფოს შემადგენლობაში შედიოდა, თუმცა შაჰის მხარდაჭერით სარგებლობდა და სხვა ქართული სათავადოებისაგან განსხვავებულ და უპირატეს მდგომარეობაში იმყოფებოდა. მეღიქები შაჰისადმი ერთგულებით გამოირჩეოდნენ და ცხადია, შაჰიც შესაფერისად აფასებდა მათ ერთგულებას და ცდას არ აკლებდა ეს მხარე ჩამოეშორებინა საქართველოსთვის და დამოუკიდებელ სახანოდ ექცია. „მეღიქის სულდარი“ (სპარსულად სეიორდალი – მამული) „დაუწერელი“ იყო. ქართველი მეფე მის მამულს გადასახადებს ვერ აწერდა, მეღიქის მეფისადმი მორჩილება

⁹ იოანე ბატონიშვილი. შემოკლებით აღწერა საქართველოსა შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა. მასალა ისტორიისათვის. რედაქტორი და გამომცემელი ზ. კაცელაშვილი. თბ. 1997, გვ. 34.

¹⁰ ვახუშტი ბაგრატიონი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ. ტ. IV. თბ. 1973, გვ. 34-35

¹¹ იოანე ბატონიშვილი. შემოკლებით აღწერა საქართველოსა შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა. მასალა ისტორიისათვის. რედაქტორი და გამომცემელი ზ. კაცელაშვილი. თბ. 1997, გვ. 34; R. I. Ermerin. Annuaire de la Noblesse de Russie, contenant les prince de l' Empire, augmenté d' un grand nombre de notices sur les familles alliées. SPb. 1899, გვ. 215; Jacques Ferrand. Familles Princières de Géorgie. Montreuil. 1983, გვ. 128.

ნომინალური იყო და დასტურდამალის მიხედვითაც უმნიშვნელო ვალდებულებები ჰქონდა.

მირიმანიძეები, როგორც სომხითის მეღიქები, საუკუნეთა განმავლობაში წარმატებით მოღვაწეობდნენ ამ ტერიტორიაზე. ეთნიკური წარმომავლობით, როგორც აღინიშნა, ალბათ სომხები იყვნენ, რასაც გორულის წარწერაც ადასტურებს, მაგრამ ქართლის სამეფო კარზე ქართველ თავადთა რიცხვში ითვლებოდნენ.

მირიმანიძეთა ფეოდალური სახლის წარმატება შაჰის ერთგულ სამსახურზე იყო დამოკიდებული. ირანში მათი საგვარეულოს არაერთმა წარმომადგენელმა მიაღწია სხვადასხვა მაღალ საპასუხისმგებლო თანამდებობას.

წარწერაში მოხსენიებული არიან:

ათაბეგი, რომელიც ამ ქვეყნის მეღიქი იყო – მეღიქი ათაბეგი სომხითის მეღიქად – 1619-1659 წლების საისტორიო საბუთებში მოიხსენიება. იგი შაჰ აბასის საქართველოზე ლაშქრობების აქტიური მონაწილე იყო. შაჰ აბასის ისტორიკოსის ისქანდერ მუნშის მიხედვით – 1616 წელს, კახეთიდან თბილისში მოსული შაჰი „გაემართა სომხითისაკენ და რამდენიმე დღე ილხენდა მეღიქ მირმან სომხითარის შვილიშვილის ათაბეგის სამეოფელს, რომელიც (ირანის შაჰის) წმინდა გვარეულობის ერთგულთა რიცხვს ეკუთვნოდა“.¹² როგორც ვახუშტი ბაგრატიონი გადმოგვცემს, შაჰის ერთგულების გამო, მეღიქ ათაბეგს და მის ძმას ზაქუმს 1625 წელს (მარტყოფის ბრძოლაში გამარჯვების შემდეგ) გიორგი სააკაძე თავს დაესხა და ქართლიდან გააძევა. „მიუჴდა ამათ მოურავი, ხოლო იგინი ივლტოდნენ და წაგუარნა დედაწულნი და ქონებანი“.¹³

¹² ისქანდერ მუნშის ცნობები საქართველოს შესახებ. სპარსული ტექსტი ქართული თარგმანითა და შესავლითურთ გამოსცა ვლადიმერ ფუთურიძემ. თბ. 1969, გვ. 111.

¹³ ვახუშტი ბაგრატიონი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ქართლის

ათაბეგი ძმებთან ერთად ირანში გაიქცა და მხოლოდ XVII საუკუნის 30-იან წლებში დაბრუნდა როსტომ ხანის (1633-1658 წწ.) დახმარებით.¹⁴

წარწერაში მოხსენიებული *მირიმანი ბაღტატ ხანი*, მე-ლიქ ათაბეგის ძმა, იგივე სეფიყული ხანია. იგი ჯერ ყოლმარის და ალაშქერის ბეგლარბეგი იყო, შემდეგ – ჰამადანის, ბოლოს, როგორც ბაღდადის დამპყრობელი (1623 წ.) ერაყის მმართველად იჯდა 1633 წლამდე.¹⁵ სპარსელი ისტორიკოსი ფაზლი ხუზანი ესვაჰანი თავის ნაშრომში აღნიშნავს, რომ 1618/1619 წელს (პიჯრით 1028 წ.) „ისვაჰანში ჯულფას სომეხთა ტარუდას პოსტზე განამწესეს მირმან ბეგი, მალექ ყორხმაზ ქართლელის ვაჟი, ღუღამის თამაზყული ბეგის ძმისშვილი“. მომდევნო 1619/1620 წწ. (პიჯრით 1029 წ.) „ყალამრუს (ჰამადანის) მმართველობა მირმან ბეგ გურჯის ერგო, რომელიც იყო ისვაჰანის ჯულფა სომეხების ტარუდა (...) და დარქვეს სეფიყული ხანი“.¹⁶ სპარსი ისტორიკოსები (ფაზლი ხუზანი ესვაჰანი, ისკანდერ ბეგი) მას ქართველად და ირანში მეტად პატივცემულ კაცად თვლიან. ამ ცნობებიდან ვიგებთ, რომ სეფიყულის ნამდვილი სახელი მირიმანი ყოფილა და რომ ის იყო სომხითის პროვინციიდან, მისი მამა და პაპა ფლობდნენ მაღლიქის წოდებას.¹⁷

ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ. ტ. IV. თბ. 1973, გვ. 434.

¹⁴ ფარსადან გორგიჯანიძის ისტორია. სარგის კაკაბაძის გამოცემა. „საისტორიო მოამბე“. ტ. II. თბ. 1925, გვ. 239-240; ცხოვრება საქართველოში (პარიზის ქრონიკა). ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო გიული ალასანიამ. თბ. 1980, გვ. 92.

¹⁵ ვ. გაბაშვილი. ქართული ფეოდალური წყობილება XVI-XVII საუკუნეებში (შედარებითი შესწავლის ცდა). თბ. 1958, გვ. 194.

¹⁶ ფაზლი ხუზანი ესვაჰანი. აფზალ აღ-თავარიხი. წგნ.: პ. მაედა. ქართველები სეფიანთა ირანში. ღუღამთა ოთხი ოჯახის ეთნოსოციალური წარმომავლობა. თბ. 2008, გვ. 43.

¹⁷ პ. მაედა. ქართველები სეფიანთა ირანში. ღუღამთა ოთხი ოჯახის ეთ-

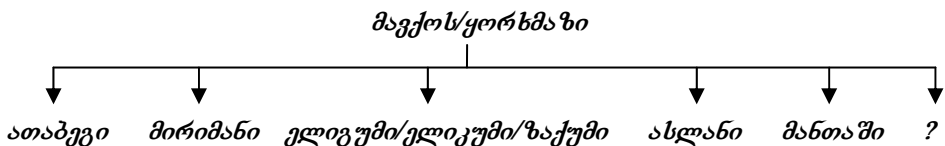
[...] **ელიგუმი/ელიკუმი** – შეიძლება გავაიგიოთ ათაბეგის კიდევ ერთ ძმასთან, რომელიც ქართული საისტორიო საბუთებიდან ცნობილია, როგორც ზაქუმი.

ზაქუმი/ზაქუმბეგი XVII საუკუნის II ნახევრის საბუთებში მოიხსენიება, იგი შაჰის ერთგულია და ამის გამო ძმასთან ერთად, 1625 წელს გიორგი სააკაძისგან დევნილი გახდა. თუმცა მალე დაბრუნდა ქართლში და ახალ საგვარეულოს ზაქუმიშვილებს დაუდო სათავე. ზაქუმის გარდაცვალების შემდეგ, მისი შვილები და შთამომავლები ზაქუმიშვილებად მოიხსენიებიან.¹⁸

ასლანისა და **ბატონი მანთაშის** შესახებ საისტორიო საბუთებში ჯერჯერობით არაფერი არ ჩანს.

კითხვის ნიშანი ჩნდება მათი მამის მავქოსის გამო. როგორც ცნობილია ათაბეგის, მირიმანის და ზაქუმის მამას სახელად ყორხმაზი ერქვა. მავქოსი რას შეიძლება აღნიშნავდეს უცნობია ჩვენთვის, თუმცა აკად. დავით მუსხელიშვილი სახელს ვერ კითხულობს და შესაძლებელია მავქოსიც ყორხმაზის ვარიანტი იყოს (?).

აქედან გამომდინარე გორულის წარწერაში მოხსენიებულ პირთა სავარაუდო გენეალოგია ასე გამოიყურება.

ნოსოციალური წარმომავლობა, გვ. 42-44.

¹⁸ პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. XI-XVII სს. ისტორიული საბუთების მიხედვით. გამოსაცემად მოამზადეს: დარეჯან კლდიაშვილმა და მზია სურგულაძემ. ტ. II. თბ. 1993, გვ. 218-219; საქართველოს სიძველენი. საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების გამოცემა. ექვთიმე თაყაიშვილის რედაქტორობით. ტ. III. ტფ. 1910, გვ. 410.

Alexander Boshishvili

ABOUT THE IDENTIFICATION OF THE PERSONS NAMED IN GORULI INSCRIPTION

Summary

In Marneuli municipality (Eastern Georgia) near Goruli an Armenian inscription of 1615 has been erected where some unknown people are named. Chief person named in this inscription was Mavkos, others are proposed to be his sons. Their names and identification are the case of study of our research. Atabek who was *Malik* of this region is among them, also Miriman Baghdad *Khan* who was the governor (*Khan*) of Baghdad, Aslan, Elicum, Mantash, and one more brother of theirs whose name is badly damaged and is impossible to read. In article we have shown the fact that those folks listed in Goruli inscription were the local lords from Mirimanidze noble family, they also held the office of *Melik of Somkhiti* (later their descendants were known as Melikishvili family).